

भारतरत्न डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर
सामाजिक विकास योजना सुरु
करण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन
सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग,
शासन निर्णय क्र.दवसू-२०१५/प्र.क्र.३४७/अजाक
मंत्रालय, मुंबई-४००० ३२,
दिनांक १/३/२०१८

प्रस्तावना :

राज्यातील नागरी व ग्रामीण क्षेत्रातील अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांच्या वस्त्यांना / गावांना पायाभूत सुविधा उपलब्ध करून देण्यासाठी सन १९७४ पासून अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांच्या वस्ती सुधारणा योजना (पूर्वीची दलित वस्ती सुधार योजना) राबविण्यात येत आहे. या योजनेतर्गत राज्यामध्ये नागरी व ग्रामीण क्षेत्रातील अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांच्या वस्त्यांचा / गावांचा कमी अधिक प्रमाणात विकास झाला तरी तो एकसमान झालेला दिसून येत नाही. राज्यातील नागरी तसेच ग्रामीण भागातील विशेष घटक संवर्गातील वस्त्यांमध्ये/ गावांमध्ये विकास कामे निधी अभावाने प्रलंबित राहिल्याने ग्रामस्थांना तसेच नागरी भागातील रहिवाशांना अनेक समस्यांना तोंड द्यावे लागते.यासंदर्भात लोकप्रतिनिधींकडून अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांच्या वस्तीस/गावाच्या विकास कामांकरिता वारंवार मोठ्या प्रमाणात निधीची मागणी होत आहे.

उपरोक्त बाब विचारात घेऊन राज्यातील अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांच्या नागरी व ग्रामीण भागातील वस्ती/गावांचा विकास करण्याबाबत लोकप्रतिनिधींनी सुचविलेल्या कामांना शासन स्तरावरून मान्यता देण्यासंदर्भात नव्याने राज्यस्तर योजना तयार करून सदर योजनेचे निकष निश्चित करणे आवश्यक होते. तसेच या योजनेतर्गत घ्यावयाची कामे, अंमलबजावणी यंत्रणा व इतर निकष निश्चित करण्यासाठी योजना राबविण्याचे शासन विचाराधीन होते.

शासन निर्णय :-

राज्यातील अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांच्या नागरी व ग्रामीण भागातील वस्ती/गावांचा विकास करण्याबाबत लोकप्रतिनिधींनी सुचविलेल्या कामांना शासन स्तरावरून मान्यता देऊन या योजनेतर्गत घ्यावयाची कामे, अंमलबजावणी यंत्रणा व इतर निकष निश्चित करण्यासाठी “भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सामाजिक विकास योजना” अशी राज्यस्तर योजना सन २०१८-१९ या वर्षापासून राबविण्याचा निर्णय शासनाने घेतला आहे.

योजनेचे स्वरूप :

अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांच्या वस्ती सुधार योजनेतर्गत निधी प्राप्त होऊनही पुरेशा निधीअभावी गांवातील/वस्त्यांमध्ये विकास कामे पुरेशा प्रमाणात झालेली नाहीत अशा भागातील लोकप्रतिनिधींना त्यांनी मागणी केल्याप्रमाणे ग्रामविकास, अल्पसंख्यांक आणि नगर विकास विभागाच्या धर्तीवर शासन स्तरावरून थेट निधी उपलब्ध करून देण्याची राज्यस्तर योजना आहे.

लोकप्रतिनिधी :

या योजनेकरीता लोकप्रतिनिधी म्हणून केवळ विद्यमान खासदार व आमदार यांच्याच प्रस्तावाचा विचार होईल.

योजनेमध्ये घ्यावयाची कामे :

सदर योजनेतर्गत अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांच्या वस्तीतील/गावातील पाणी पुरवठा, मलनिःसारण, पोहोच रस्ते, अंतर्गत रस्ते, गटार बांधणे, स्मशान भूमीचा विकास करणे, पथदिवे, पर्जन्य पाण्याचा निचरा, सार्वजनिक सुलभ शौचालये, ग्रंथालय/अभ्यासिका, व्यायाम शाळा या व्यतिरिक्त स्थानिक वस्तीतील रहिवाशांच्या गरजा लक्षात घेता विकास कामांचा समावेश शासन स्तरावरून करण्यात येईल.

कार्यप्रणाली :

- १) लोकप्रतिनिधी त्यांच्या कार्यक्षेत्रातील विकास कामे प्रकल्प आराखडयासह व अंदाजित आर्थिक किंमतीनुसार शासनास सादर करतील.
- २) लोकप्रतिनिधींनी सूचविलेली कामे निवडण्याचे सर्व अधिकार हे शासनास म्हणजेच सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागास राहतील.
- ३) या निधीतून योग्यप्रकारे कामे होण्याच्या दृष्टीने दरवर्षी कोणत्या कामांना प्राधान्य द्यावे याचा निर्णय शासन स्तरावर घेण्यात येईल.

जिल्हाधिकारी यांची जबाबदारी व भूमिका :

- १) लोकप्रतिनिधी यांच्याकडून शासनास प्राप्त झालेले प्रस्ताव तत्वतः मान्यतेनंतर जिल्हाधिकारी यांचेकडे पाठविण्यात येतील तसेच या योजनेतर्गत जिल्हाधिकारी यांना थेट प्राप्त झालेले प्रस्ताव जिल्हाधिकारी तपासणी करून तत्वतः मान्यतेकरिता शासनास सादर करतील.
- २) लोकप्रतिनिधींनी सूचविलेली कामे संबंधित लोकप्रतिनिधी ज्या कार्यान्वयीन यंत्रणेकडून सुचवतील म्हणजेच सार्वजनिक बांधकाम विभाग, महानगरपालिका, नगरपालिका, नगरपंचायत, ग्रामपंचायत, जिल्हा परिषद किंवा शासनाचा अन्य विभाग, त्या यंत्रणेमार्फत राबविण्यात यावीत. याबाबत विचारविनिमय करून शासनस्तरावर निर्णय घेण्यात येईल आणि शासन मान्यतेनंतर जिल्हाधिकारी याबाबतची पुढील कार्यवाही करतील.
- ३) केवळ शासनाकडून तत्वतः मान्यता मिळालेल्या प्रस्तावांनाच शासन निर्णयातील अटी व शर्तीच्या अनुषंगाने प्रशासकीय व वित्तीय मान्यता देण्याची कार्यवाही जिल्हाधिकारी यांनी करावी.
- ४) सदर प्रस्तावात नमूद केलेली कामे इतर योजनांतून तसेच गेल्या पाच वर्षांच्या आत करण्यात आलेली नाहीत याची शहानिशा व सदर कामाची आवश्यकता याबाबतची खातरजमा केल्यानंतर, केवळ शासनाने तत्वतः मान्यता दिलेल्या प्रस्तावास मंजूर

- केलेल्या निर्धीच्या उपलब्धतेच्या मर्यादेत, वित्तीय मान्यतेची व संबंधित यंत्रणेला निधी वितरणाची कार्यवाही जिल्हाधिकारी करतील.
- ५) सदर योजनेतर्गत निवड करण्यात आलेली ग्रामीण भागातील विकास कामे फक्त जिल्हयाच्या बृहत आराखडयामध्ये असलेल्या वस्ती/गांवामध्येच घेता येतील तसेच नागरी भागातील कामे संबंधित महानगरपालिका, नगरपालिका, नगर परिषदा यांनी आरक्षित केलेल्या अनुसूचित जाती व नवबौध्द घटकांच्या वस्त्या/ प्रभागामध्येच घेता येतील.
- ६) या योजनेतर्गत मंजूर झालेल्या वस्त्यांचे (ग्रामीण व नागरी) जीआयएस मॅपिंग करावे व त्याचा इलेक्ट्रॉनिक डाटाबेस तयार करुन तो संबंधीत जिल्हयाच्या एनआयसीच्या संकेत स्थळावर जिल्हाधिकारी उपलब्ध करुन देतील.
- ७) सदर योजनेतर्गत मंजूर कामांना “ई-निविदा” कार्यप्रणालीचा अवलंब करणे बंधनकारक राहिल. याबाबत सार्वजनिक बांधकाम विभाग तसेच शासनाने निर्गमित केलेल्या अद्ययावत मार्गदर्शक सूचनांचे काटेकोरपणे पालन करण्यात यावे. “ई-निविदा” कार्यप्रणालीचा अवलंब करण्यात येत असल्याची खातरजमा जिल्हाधिकारी करतील.
- ८) सदर योजनेतर्गत उपलब्ध करुन दिलेला निधी हा त्याच उद्दिष्टांसाठी खर्च करण्यात येत असल्याचे, काम गुणवत्तेनुसार झाले आहे किंवा कसे, तसेच मंजूर कामावरच मंजूर निधी खर्च झाला आहे किंवा कसे हे पहाणे, तसेच दर सहा महिन्यांनी जिल्हयातर्गत या योजनेखाली हाती घेण्यात आलेल्या कामांचा आढावा जिल्हाधिकारी घेतील.
- ९) निधीचा विनियोग करतांना तो विहित कार्यपध्दतीस अनुसरुन सर्व वित्तीय कायदे व नियमांचे तसेच विहित प्रक्रियेचे अवलंबन करुन खर्च करण्यात यावा. निधी खर्च करण्याबाबत वित्त विभागाकडून वेळोवेळी निर्गमित करण्यात आलेल्या शासन निर्णयातील सूचनांचा व वित्तीय अधिकारांच्या मर्यादेचा भंग होणार नाही तसेच कुठल्याही शासन नियम/अधिकारांचा भंग होणार नाही, याची दक्षता जिल्हाधिकारी यांनी घ्यावी.

कार्यान्वयीन यंत्रणेची जबाबदारी :

- १) सदर योजनेतर्गत दुरुस्तीची तथा परिरक्षणाची कामे करण्यात येणार नाही याची दक्षता घेण्यात यावी.
- २) सदर योजनेतर्गत कामे सुरु करण्यापूर्वीच्या स्थितीचे व काम पूर्ण झाल्यानंतरच्या कामाचे छायाचित्र काढून ठेवणे व मागणीनुसार सादर करणे.
- ३) सदर योजनेतर्गत कामांचे त्रयस्थ पक्षाकडून लेखा परिक्षण करुन घेणे (Third Party Audit) कार्यान्वयीन यंत्रणेस बंधनकारक राहिल.
- ४) ज्या कार्यान्वयीन यंत्रणेस काम देण्यात येईल त्याची अंमलबजावणी करणे तसेच कामाचा दर्जा व गुणवत्ता तपासून उपयोगिता प्रमाणपत्र देण्याची जबाबदारी त्या यंत्रणेची राहिल. अशाप्रकारचे उपयोगिता प्रमाणपत्र संबंधित कार्यान्वयीन यंत्रणेकडून प्राप्त करुन घेऊन संबंधित महालेखापाल कार्यालयाकडे सादर करण्याची जबाबदारी जिल्हाधिकारी यांची

राहील. तसेच उपयोगिता प्रमाणपत्राची एक प्रत आयुक्त,समाज कल्याण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांना सादर करावी.

सर्वसाधारण अटी व शर्ती :

- १) जिल्हा परिषदेकडे, महानगरपालिकेकडे, नगरपालिकेकडे, नगरपंचायतीकडे दिलेला निधी हा साधारणतः दोन आर्थिक वर्षात खर्च करण्याची अनुमती असते. त्याप्रमाणे जिल्हा परिषदेकडून, महानगरपालिकेकडून, नगरपालिकेकडून, नगरपंचायतीकडून कामे करण्यात येतील. या योजनेत मंजूर करण्यात आलेल्या कामांवर त्यापुढील आर्थिक वर्षापर्यंत खर्च करण्याची मुभा राहिल.
- २) शासनस्तरावर मंजूर झालेल्या कामांमध्ये अपवादात्मक परिस्थितीत बदल करण्याचे अधिकार सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागास असतील.
- ३) लोकप्रतिनिधींच्या विनंतीनुसार कार्यान्वयीन यंत्रणा निश्चित केल्यानंतर शासन स्तरावरून मंजूर झालेल्या कामांचा निधी आयुक्त,समाज कल्याण, पुणे यांना सुपूर्त करण्यात येईल. आयुक्त, समाज कल्याण, पुणे यांचेमार्फत सदर निधी संबंधित जिल्हाधिकारी यांना वर्ग करण्यात येईल.
- ४) शासनाकडून आयुक्त, समाज कल्याण, पुणे यांच्यामार्फत मंजूर व वितरीत करण्यात येत असलेल्या निधीचे कार्यान्वयीन यंत्रणेस वितरण करण्यासाठी संबंधित जिल्हाधिकारी यांना नियंत्रक अधिकारी तसेच संबंधित सहाय्यक आयुक्त, समाज कल्याण यांना आहरण व संवितरण अधिकारी म्हणून घोषित करण्यात येत आहे. आयुक्त, समाज कल्याण, पुणे यासंदर्भात समन्वयकाची कार्यवाही करतील.
- ५) महानगरपालिका, नगरपालिका, नगरपंचायत आणि ग्रामपंचायतीमार्फत करण्यात येणाऱ्या कामांचा दर्जा व गुणवत्ता ही शासनाने वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या मानकांप्रमाणे असावा. सदर कामे मानकांप्रमाणे झाली नसल्याचे आढळून आल्यास महानगरपालिका, नगरपालिका, नगरपंचायत आणि ग्रामपंचायतीचे संबंधित अधिकारी व कंत्राटदार/संबंधित यंत्रणा यासंदर्भात सामूहिक व वैयक्तिकरित्या जबाबदार राहतील.
- ६) महानगरपालिका, नगरपालिका, नगरपंचायत, ग्रामपंचायत यांच्यामार्फत अनुसूचित जाती व नवबौध्द घटकांच्या वस्त्यांमध्ये घेण्यात येणाऱ्या कामामध्ये द्विरुक्ती (Duplication) होणार नाही याची काळजी संबंधित कार्यान्वयीन यंत्रणा आणि जिल्हाधिकारी यांनी घ्यावी.
- ७) सदर योजनेंतर्गत पूर्ण करण्यात आलेल्या कामांचे परिरक्षण व दुरुस्तीची जबाबदारी संबंधित यंत्रणेची राहिल.
- ८) या योजनेअंतर्गत निधीचे वाटप हे लोकप्रतिनिधींनी सूचविलेल्या कामांचे स्वरूप आणि स्थानिक गरजा लक्षात घेऊन करण्यात येणार असल्याने, निधीचे वाटप हे निधीच्या आकारामानानुसार एकत्रितपणे अगर टप्प्याटप्प्याने करावयाचे किंवा कसे याचा निर्णय शासनस्तरावर प्रस्तावनिहाय सर्वकष विचार करून घेण्यात येईल.

सदर शासन निर्णय वित्त विभागाच्या अनौपचारिक संदर्भ क्र. ७१/२०१८ व्यय-१४ नुसार निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून, त्यांचा संकेतांक २०१८०३१२११२९२९५५२२ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने

(अजिंक्य बगाडे)

अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत:-

१. मा.राज्यपाल यांचे सचिव, महाराष्ट्र राज्य
२. मा.मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य यांचे प्रधान सचिव
३. मा.मंत्री (सा.न्या.व वि.स.) यांचे खाजगी सचिव
४. मा.मंत्री (महसुल) यांचे खाजगी सचिव
५. मा.मंत्री (ग्रामविकास) यांचे खाजगी सचिव
६. मा.मंत्री (आदिवासी) यांचे खाजगी सचिव
७. मा.मंत्री (अल्पसंख्यांक) यांचे खाजगी सचिव
८. मा.राज्य मंत्री (सा.न्या.व वि.स.) यांचे खाजगी सचिव
९. मा.मुख्यसचिव, महाराष्ट्र राज्य
१०. मा.प्रधान सचिव (महसुल)
११. सचिव, सा.न्या. व वि.स.विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२
१२. आयुक्त, समाजकल्याण, पुणे
१३. महालेखापाल, महाराष्ट्र-१/२(लेखापरिक्षा व अनुज्ञेयता)
१४. सर्व जिल्हाधिकारी
१५. सर्व प्रादेशिक उप आयुक्त, समाजकल्याण
१६. सर्व सहायक आयुक्त, समाजकल्याण
१७. सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी
१८. निवड नस्ती(अजाक)